

BRASNYÓ ISTVÁN (1943)

"...mindig szerettem volna, hogy az írás ne legyen olyan fontos nekem..."

Szeretném, ha először élete jelentősebb dátumairól, eseményeiről mondana néhány szót.

Nem is tudom, hol kezdjem. Minden jelentős volt, és nagyjából benne is van azokban a könyvekben, amiket írtam.

Ebből most az következne, hogy ha valaki az életéről valamit tudni akar, az olvassa a műveket?

Szabályos életrajzot lehet írni, lehet emlékiratot is írni, csak én még túl fiatal vagyok ahhoz, hogy valamire emlékezzek. Ilyenkor még nem szabad emlékezni, majd később.

Azért volt egynehány érdekes dolog. Már maga az, ha valaki falun születik. Számára legnagyobb dolog az, ha kiteszi lábát a faluból. Onnan minden nagyon messze van. Akkoriban mások voltak a viszonyok. Amikor Újvidéken jártam iskolába, a vasútig gyalogolni kellett 15 km-t. Most nem tudom, hogy szerencse-e, hogy akkor nem késtem le a vonatot, vagy az lett volna szerencse, ha lekésem. Tulajdonképpen egy kétely alakult ki bennem. Valószínűleg másképpen is lehet élni. Huzamosabb városi tartózkodás után megindul egy elszakadási folyamat. Érdekes, ez nem vonatkozik a nyelvre. Az ottani tájnyelvet most is ugyanolyan jól beszélem, mint akkor. Másrészt az életszemlélet erősen megváltozik. Javítási szándékok merülnek fel az emberben, azután később nyilvánvalóvá válik, hogy ez véghezvihetetlen. Ha jó viszonyban akar maradni önmagával, akkor lemond erről. Ennek a világnak az írásban egy idő múlva egyre kevesebb hasznát lehet venni. Még egy ilyen viszonylag sajátos vidéken is, ahová a XX. század még nem hatolt be. Az a legérdekesebb, ahogy átlépünk a XX. századba. A fejlett világ behatolása a falu életébe. Erről elég sokat írtam, bár valahogy ez elsikkadt, de van vagy 50-60 ilyen tárgyú novellám. Ezek folyóiratokban elszórtan jelentek meg. Abban az időben ezek nagyon fontosok voltak nekem, de úgy látszik, így utólag más a fontos. Abban is van valami különös, ahogy a parasztvilág átalakul. El fogják felejteni hamarosan. Ezután szociográfiai megőrkítéssel kísérleteztem. Azokat a verseket, amiket erről a témáról írtam, egy szociológiai pályázatra küldtem. Furcsán jött ki az egész, hogy szociográfiai pályámú helyett előbb írtam egy kötetnyi verset, aztán utána még egyet. Ez a szociográfiai megközelítés kimeríthetetlen, csak a regényeimben más vonatkozásban közelíték ehhez.

Akkor most maradjunk egy kicsit a regényeknél. Szinte minden regényének központi problémája a műfajjal való viaskodás. Az Óda a regényhez is ezzel a kérdéssel foglalkozik.

Az Óda az egy vers, megvan a saját belső világa, és ugyanúgy elválasztható éntől, mint akármelyik másik könyv. Semmiképp se másolat rólam. Lehet, hogy másolat rólam abban a pillanatban, de hát az a pillanat elmúlt. Már az átdolgozás közben tudtam higgadtan nézni, mintha nem is lenne hozzá közöm. Én utólag-képes vagyok teljesen elidege-

nedni ezektől a dolgoktól, ami valószínűleg nagy szerencse. Szeretek szétnézni abban a világban is, ami még nincs megírva, amit még nem írtam meg. Nem jó, ha az ember beleszeret egy könyvébe, mert ott nagyjából ki is köt.

Pedig műveit általában az életmű kiemelkedő regényének kikiáltott Famíliával szokták összemérni.

Igen, hát ami a *Família* szemléletmódját jellemzi, az a későbbi kisregényekben is visszatér, de erősen megváltozott formában. A *Hószívban* azt írtam meg, ami még talán oda tartozna. Tulajdonképpen arról van szó, hogy a *Famíliát* nem kellett volna ott abbahagyni, vagy előbb kellett volna abbahagyni. De a stílusa, a nyelvi eszközei annyira igénybe vettek, hogy nem tudtam tovább elviselni a szöveg morzsolását, azt az őrlődést, azt a darálást, valahol meg kellett állni, és valami másra kellett hallgatnom. És ha még mindig van belőle, akkor más eszközöket kell próbálgatni. Általában úgy vagyok vele, hogy majdcsak kisül belőle valami. Az ember eljut a 150. oldalig, és ez nagyjából terjedelemre kitesz egy könyvet, s aztán később vagy lesz belőle valami, vagy nem lesz belőle semmi, tulajdonképpen már el van kezdve. Ez az, amit mindig érzek, hogy valami már el van kezdve.

Azért nehéz a vajdasági irodalommal való kapcsolatáról, az itt kialakuló mozgalmakról, irányzatokról kérdezni, mert valamiféle kívülről mindig is jellemezte, vagy ahogyan mondani szokás, lazábban kapcsolódott az Új Szimpozion tevékenységéhez.

Én az életben nem álltam kívül soha. Persze voltak olyan időszakok, amiket nem szerettem, de meg kellett szoknom.

Hogyan lehetne mégis az "itteniség" sajátosságait megfogalmazni?

Senmi különös, az emberek valószínűleg ugyanúgy élnek Észak-Magyarországon, mint Dalmáciában.

Művei mintha nem ezt támasztanák alá.

Az élet a maga egészében kikezdzhetetlen, nagyon zárt dolog, és az, hogy a kullisszák hogy változnak, az nem fontos. Az, hogy az ember itt él, esetleg a névanyagban látszik. A nemzetközi kontextus talán korábban megszületett, és jobban érződik a regényekben, mint a költészetben. A regény modernebb műfaj, mint a költészet. Valószínűleg a világ sokkal inkább kíváncsi újabban a szövegekre, mint a regényre. A történetekre, bár én történeteket talán soha nem írtam. A költészet inkább a próza felé közelít, inkább filozófiai témákat érint, bár költője válogatja. Hát így lettem én regénypárti. Nálam nagyon nagy szerepe van a pillanatnyi ihletettségnek, és ha az ember kijózanodik a pillanatnyi ihletettségből, már nem az igazi. Lehet, hogy ha a közkézen forgó filozófiai műveket a szerzőjüknek élőszóiban kellene elmondani, bajban lennének ők is. Ezekről a kérdésekről az irodalom eszköztárát felhasználva lehet csak beszélni. Én nem vagyok irodalomtörténész, ahhoz egészen más nyelvi apparátus kellene. Nem olyan egyszerű dolog a regényírással leszámolni, hiszen regényt írok most is, ha én le is számoltam, az akkor volt. (*Óda*) Ha kell, hát írok egy ellenődát, vissza az egészet, az nem érvényes, már nem ez a véleményem. De hát abban a pillanatban az volt a véleményem, abban a pillanatban úgy éreztem. Az irodalmi mű az nem napló, nem emlékirat. Ez egy vers, kicsit hosszabb a többinél, de hát ...

Ön szerint a regényírás spontán folyamat?

Dehogyan spontán. Az embernek illik megválogatni a szavait. Nagyon is kötött, és nagyon nagy írói odafigyelést kívánó munka. Felületesen nem lehetne csinálni. Akkor biztosan jóval többen jelennének meg, pontosabban itt a Vajdaságban többen már nem is jelenhetnének meg. A költőnek is ez az örökös hátránya, hogy egy napon mindenki költő lesz. És akkor ki lesz az olvasó? Ugyanaz, aki írja?

A dilettantizmusra visszatérve, úgy tűnik, a Vajdaságban többször próbáltak mesterséges eszközzel irodalmat teremteni, különösen kezdetben. Gondolok itt a Kalangyára vagy a regénypályázatokra.

Ó, nem azok a dilettánsok, akiket a *Kalangya* leközölt, vannak különben. Volt külön folyóiratuk a dilettánsoknak. Óbecsén jelent meg, *Zivatar* volt a címe. Szentelekyék ki is keltek ellenük, hogy ez már csakugyan dilettantizmus. Ez a mindenkori szerkesztőn múlik. Mesterséges eszközzel irodalmat nagyon nehéz csinálni, legalábbis jó irodalmat. Gondolom, mindenki a saját felelősségére ír, és a saját idejét öli bele. Az tény, hogy rengeteg dilettáns van. Mindenki írni szeretne.

A Symposion-mozgalom éppen a dilettantizmus ellen vette föl a harcot.

Nem volt az mozgalom. Én legalábbis nem éreztem soha, hogy mozgalom lett volna. Megtettek mindent, hogy meghonosítsák a kritikát itt nálunk. Ezek az emberek másképp néztek, másképp láttak, és másképp kezdtek el kritikát írni. Talán arról lehet itt szó, hogy a korábbi irodalom nem tudta bevenni a keményebb szavakat. A kritikus végre arról számolt be, hogy mit olvasott, és nem arról, hogy milyen irodalmat szeret. Azt bízza az írókra, majd ők eldöntik, hogy milyen irodalom lesz. Az irodalom, én úgy látom, ebből áll...

Voltak belgrádi írói csoportok, Danilo Kišnek is volt egy ilyen csoportja, ez különben nemcsak írókat tömörített, hanem festőket, muzikusokat. Ez egy nagyon érdekes oldalt mutatott be a művészetnek. Valószínűleg innen is érték hatások az ittenieket. Számtalan ilyen akár egyéni, akár közösségi kapcsolat létezett. Együttműködés az nem annyira, mert komoly akadály a másnyelvűség. Én például amikor ebbe a városba jöttem, annyit tudtam szerbül, amennyit a moziban felszedtem. Elég sokáig tart jól megtanulni egy nyelvet. Még most is gyakran utána kell nézni a szótárban dolgoknak. Szerencsém volt, mert egészen véletlenül megtetszett egy vers, ami egy belgrádi egyetemi folyóiratban jelent meg, és nekiláttam lefordítani. Abban az időben éjjel-nappal ezt csináltam. Ez volt az első valami, amit lefordítottam és megjelent.

Lassan az ember egészen elveselhetően meg tudja tanulni a nyelvet.

Konkrétan kiket fordított?

Hihetetlen mennyiségben fordítottam. A szívességből apró kis közlésektől kezdve fordított 10-15 regényig. Legutóbb, Pavić *Kazár szótárát* csináltam nagyon nagy lelkesedéssel.

És az ön művei közül fordítottak le valamit?

Igen, igen, vannak fordítások. Szerződésem van a *Familiára* is, de nekem az az érzésem, fordítót nehéz lesz találni. Az első 80 oldalt már lefordították, de aztán meghalt a fordító.

Kap visszajelzéseket, hogy kik olvassák ezeket a műveket?

Én nem tudom. Egy idő után a könyvesboltból elfogynak. Ha az utcán otthagynám, akkor is előbb-utóbb valaki fölvenné és elvinné. Konkrét olvasóval nem találkoztam, bár lehet, hogy találkoztam vele, de erről nem beszéltünk. Valahogy nem került szóba egyetlen egy esetleges olvasómmal sem, hogy ő olvasó.

És a kritika?

Hát igen, kritika az van. Aki kizárólag csak kritikákat olvas, azzal nem nyer semmit. Nem a kritikákat kell elolvasni, a könyvet kell elolvasni. A kritika úgy irodalom, hogyha vannak könyvek, különben nem az. Ebben a háromszögben: az olvasó, az irodalmi mű meg a kritika, valami nem stimmel. A sértett fél, az író válaszolhat, de olyat, hogy a kritikusnak az olvasó válaszol — ez még nem fordult elő. Csak tárgyi tévedésekre hívják fel egymás figyelmét. Itt érződik az, hogy az irodalom mennyire bizonytalan terület. Ilyenekbe kötnek bele a kritikusok, hogy romlik a nyelv, pedig a nyelv egész másképp romlik. És különben nem nagy romolni valója van a nyelvnek. A nyelv az valamit felvesz, valamit lead, alakul, formálódik. Csak az fordulhat elő, hogy bizonyos szavakat, amiket az itteni zsargonban használnak, Magyarországon nem értenek meg. Az emberek általában az anyanyelvüket nem szokták elfelejteni. Még olyan embert nem láttam, hogy elfelejtette volna az anyanyelvét. Ha elfelejtette, valószínűleg nem is tudta. Az ember, ha egyáltalán gondolkodik, az anyanyelvén gondolkodik. Az más dolog, ha egy közösség nem ér el bizonyos kulturális szintet. Nem jut el a nyomtatott szóig. Én nem a kisebbségi helyzet problémáit látom itt, hanem azt, ami az irodalomra vonatkozik, mint probléma. Sem politikai eszközökkel, sem alkotmányos eszközökkel nem lehet meghatározni, hogy hogy lehet jól írni, ez már az egyénnek a dolga.

Valóban, egymás után sorozatban megjelenő regényei is mutatják ezt.

Ez szerencse volt, mert gondolom, ha egy olyan stílusú könyvvel, mint a *Família*, én akárhol beállítok egy kiadóhoz, nem tudom, hogy mit szóltak volna. Bányai János, a *Híd* főszerkesztője meghallotta, hogy nekem van egy készülő regényem. Egészen addig közölte, míg be nem fejeztem. Elkérte tőlem, átadta a kiadónak, és megírta a recenziót. Kétségtelen, hogy itt a kritikus segített sokat. A *Majomévet* megint a kritikusok segítették, úgyhogy az első díjat elnyerte a regény pályázaton. Kellene még egy harmadik regényt is írnom, azt meg is ígértem, de valahogy még nem került rá sor.

A magyarországi írókkal milyen a kapcsolata?

Olvasom a regényeiket. Vagy személyes kapcsolatra gondol? Az *Új Írás* szerkesztőségéből ismerek néhány embert. Csukás István az egyik legjobb haverom. És hát olvasom Esterházyt, meg Esterházyt...

A Bevezetés... listáján szerepel Brasnyó István neve is.

Hát ott mindenki előfordul. Ez az, amire mondhatnám, hogy kár, hogy nem nekem jutott eszembe. Én nem vagyok az az olvasó, hogy kapom a könyvet, és az első oldaltól az utolsóig végigolvasom. Kíváncsi vagyok, és beleolvasok sok mindenbe. Párhuzamosan olvasok több könyvet. Nem egy szisztematikus és edzett olvasó vagyok. Az olvasónak szabad kezdet kell adni. A megkomponáltság az író lelkiismereti ügye. Pont az Esterházy-könyv a

példa erre, hogy sokféleképpen kezelhető egy könyv. Az új könyvekben meg kell látni ezt a lehetőséget. Itt van ez a *Kazár szótár*. Ez lexikon. Itt címszavak vannak. Utána következnek, ami történet, amit Pavić elmond. És ezt nemcsak egyszer mondja el, elmondja háromszor. Elmondja keresztény szemszögből, elmondja zsidó szemszögből és elmondja mohamedán szemszögből. Az egész világon létezik ez a tendencia.

Én nem is várom el azt, hogy az én könyveimmel megkülönböztetetten bánjanak, tisztelettel közelítsenek. Ha nagyon szerény vagyok, azt mondom, jó lenne, ha az irodalomnak a része lenne ez is.

Ez esetben talán értelmetlen is azt megkérdezni, hogy milyen hagyományokra vezethető vissza a vajdasági irodalom?

Történelmileg ha nézzük a dolgot, ugyanúgy mi is magyar irodalom vagyunk, mint a magyarországi irodalom. Aki itt bármiféle különbséget lát, az valószínűleg politikai megfontolásból teszi. Az, hogy nincsenek klasszikusaink. Hát Kosztolányi nem elég klasszikus nekünk? Csáth Géza? Akit újra felfedeztek, pontosabban Illés Endre fedezte fel. Érdekes kérdés, hogy kinek felel ez meg, hogy mi egy másik irodalom vagyunk. Aki magyarul olvas, az nem érti meg, amit írunk? Ez enyhén szólva nevetséges. Itt készülhetnek olyan dolgok, amiket mindenütt figyelembe lehet venni, ahol magyarul olvasnak. Ez az irodalom mindenhova kapcsolódik és kötődik, és a magyar irodalomnak is vannak ugyanilyen kötődései. Itt egyszerűen adva van egy, a magyar irodalmon kívül álló magyar irodalom. Ez a furcsa. Az is érdekes, hogy ha Németh László tudott közölni a *Kalangyában*, egy másik irodalomban, akkor miért lenne ez másik irodalom.

Beszélt arról, hogy a Majomév regény pályázatot nyert. Mi a szerepük a regény-pályázatoknak az irodalomszervező munkában?

Az író örül, hogyha meghívják. Ezt én látom a többiekén. Én kicsikét fáztam is tőle. De amikor javasoltak — a pályázat meghívásos, különben nyitott — persze, hogy elváltam. De ha nem hívnak meg, lehet, hogy nem akkor írom meg a regényt, de mindenképpen megírom. Én pályázattól függetlenül is írok. Fordítottam Milivoj Solar esszéit, és ott van az a gondolat, hogy egy irodalomnak a regény a nagykorúságát bizonyítja. A másik véglét meg az, hogy ma már mindenki regényt ír. A kettő közt valahol ott lesz az igazság. Én mindig szerettem volna, hogy az írás ne legyen annyira fontos nekem, de most már úgyis mindegy, nem?

Úgy tűnik, hogy elégedett embernek érzi magát.

Honnan venném a bátorságot? Igyekszem teljesen különválasztani ezt a két dolgot, a magánszféráját az életnek, meg azt a másikat, amit papírra írok. Nem szeretném, ha az egyik hatással lenne a másikra. Ketten vagyunk. Én, meg még egy én. Én nem foglalkozom kultúrpolitikával. Azt mások csinálják. Nem vagyok elégedett, mondjuk úgy, hogy inkább kiegyensúlyozott vagyok. Ez igaz lesz. Nem is olyan egyszerű ám válaszolni. Írni se, válaszolni se, teljes a bizonytalanság. Capote írta valahol, hogy "vagy én öltöm meg a regényt, vagy ő engem". Ez a játszma ez ilyen. Vagy lesz belőle valami, amit elhiszek, vagy egyedül maradok az írományommal. Szeretném, ha komolyan vennének. Mindenki szeretné megírni azt a bizonyos "nagy regényt", ami valószínűleg soha nem fog elkészülni, de mindenesetre a szándék megvan. Olyan formátumúnak képzelem el a mai nagy regényt, mint

a Szentkuthynak a *Praeje*. A *Biblia* az vékony a nagy magyar regénynek az eszméjéhez képest. Ezen a nagy regényen dolgozunk itt is, meg Magyarországon is, Romániában, sőt újabban már Ausztráliában is dolgoznak a nagy magyar regényen. Legszívesebben itt most hátat fordítanék és hallgatnék. Több okosat nem tudok mondani.

1987. február

(Bolla Éva)